Insights of Intellectual Property Law in Islamic Countries
Online ISSN: 3060-5997
https://diplic.qom.ac.ir

The effect of bankruptcy of the parties on the intellectual property rights license agreement

Mostafa Fateminia[1], **Mohaddeseh Taheri**

1. Associate Professor, Department of Private Law and Intellectual Property Law, University of Qom, Qom, Iran (Corresponding Author), Email: m.fateminia@qom.ac.ir
2. MA in Intellectual Property Law, University of Qom, Qom, Iran, Email: mohaddesehtaheri@iran.ir

Abstract

Received: 11/07/2025
Revised: 21/07/2025
Accepted: 21/08/2025
Published online: 22/09/2025

One of the important issues in the field of intellectual property rights licensing contracts is the bankruptcy of the parties and its effect on the fate of the contract. Determining the status of licensing contracts that were concluded before the bankruptcy of the licensor or the licensee is of great importance. Therefore, the main question of this article is whether these contracts should be considered like other contracts of a bankrupt person or, due to their specific subject matter, which is intellectual property rights, they need to be treated in a different way? Considering that the existing laws on intellectual property rights in Iran do not contain a specific provision regarding these contracts, it is necessary to refer to the general rules of bankruptcy contained in the Commercial Code. The results of this article, which is written in a descriptive-analytical manner, show that a single ruling cannot be issued in this regard and, depending on the case, the bankruptcy of the licensor and the licensee can have different effects on the fate of the contract. It is also necessary to pay attention to whether the contract is exclusive or non-exclusive, and the license to use a trademark in the event of the licensor's bankruptcy requires special care on the part of the liquidator.

Keywords: Intellectual Property Licenses, Bankruptcy of the Licensor, Bankruptcy of the Licensee, Exclusive License, Non-exclusive License.

How To Cite: Fateminia, M. & Taheri, M. (2026). The effect of bankruptcy of the parties on the intellectual property rights license agreement, *Insights of Intellectual Property Law in Islamic Countries*, 2(3), 106-126. https://www.doi.org/10.22091/diplic.2026.16552.1051

Published by: University of Qom **© The Author(s)** **Article type: Research**

آموزه‌های حقوق مالکیت فکری کشورهای اسلامی
https://diplic.qom.ac.ir
شاپا الکترونیکی: ۳۰۶۰-۵۹۹۷

تأثیر ورشکستگی طرفین بر قرارداد مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری (مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا، انگلیس و ایران)

مصطفی فاطمی‌نیا[۱]، محدثه طاهری[۲]

۱. دانشیار گروه حقوق خصوصی و مالکیت فکری، دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)، رایانامه: m.fateminia@qom.ac.ir
۲. کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: mohaddesehtaheri@iran.ir

چکیده

یکی از مسائل مهم درزمینهٔ قراردادهای مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری، ورشکستگی طرفین و تأثیر آن بر سرنوشت قرارداد است. تعیین وضعیت قراردادهای مجوز بهره‌برداری که قبل از ورشکستگی مجوزدهنده یا مجوزگیرنده منعقد شده است از ضرورت و اهمیت زیادی برخوردار است. بنابراین، پرسش اصلی مقاله حاضر این است که آیا این قراردادها را هم باید مانند سایر قراردادهای شخص ورشکسته تلقی کنیم یا به دلیل موضوع خاص آن‌ها که عبارت است از حقوق مالکیت فکری، لازم است با آن‌ها به شیوه دیگری برخورد شود؟ با عنایت به اینکه قوانین موجود درزمینهٔ حقوق مالکیت فکری در ایران حکم خاصی در مورد این قراردادها در بر ندارد، رجوع به قواعد عام ورشکستگی مندرج در قانون تجارت ضرورت می‌یابد. نتایج این مقاله که به روش توصیفی‌تحلیلی و با هدف تبیین وضعیت قراردادهای یادشده در نظام‌های حقوقی آمریکا و انگلیس و ایران نگاشته شده است نشان می‌دهد که در این زمینه حکم واحدی نمی‌توان صادر کرد و بسته به مورد، ورشکستگی مجوزدهنده و مجوزگیرنده می‌تواند تأثیرات متفاوتی بر سرنوشت قرارداد داشته باشد. همچنین توجه به انحصاری یا غیر انحصاری بودن قرارداد ضرورت دارد و مجوز بهره‌برداری از علامت تجاری در صورت ورشکستگی مجوزدهنده، نیازمند دقت‌های خاص مدیر تصفیه است.

واژگان کلیدی: مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری، ورشکستگی مجوزدهنده، ورشکستگی مجوزگیرنده، مجوز بهره‌برداری انحصاری، مجوز بهره‌برداری غیر انحصاری.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۲۶
تاریخ اصلاح: ۱۴۰۵/۰۵/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۱
تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۵/۰۷/۰۵

استناد: فاطمی‌نیا، مصطفی و طاهری، محدثه (۱۴۰۵). تأثیر ورشکستگی طرفین بر قرارداد مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری (مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا، انگلیس و ایران)، آموزه‌های حقوق مالکیت فکری کشورهای اسلامی، ۲(۳)، ۱۲۶-۱۰۶. https://www.doi.org/10.22091/diplic.2026.16552.1051

ناشر: دانشگاه قم
© نویسندگان
نوع مقاله: پژوهشی

مقدمه

ورشکستگی وضعیت تاجری است که از پرداخت دیون خود ناتوان است. با صدور حکم ورشکستگی توسط دادگاه، تاجر ورشکسته حق مداخله در اموال و امور مالی خود را از دست می‌دهد و مدیر تصفیه قائم‌مقام وی می‌شود. چنین تاجری ممکن است قبل از تاریخ صدور حکم، قراردادهایی منعقد کرده باشد که به دلیل مدت‌دار بودن همچنان حقوق و تعهدات ناشی از آن باقی باشد. با توجه به حجر خاصی که برای تاجر ورشکسته برقرار می‌شود، این پرسش جای طرح دارد که تکلیف قراردادهایی که پیش از صدور حکم ورشکستگی توسط وی منعقد شده است چیست؟ پرسش مذکور به این دلیل اهمیت دارد که از سویی، به موجب اصل لزوم قراردادها، مندرج در ماده ۲۱۹ قانون مدنی، ایفای تعهدات قراردادی، شامل تعهدات تاجر ورشکسته، ضرورت دارد؛ از سوی دیگر، به حکم ماده ۴۱۸ قانون تجارت، تاجر ورشکسته از مداخله در امور مالی خود منع می‌شود.

ازجمله قراردادهایی که ممکن است تاجر ورشکسته قبل از صدور حکم ورشکستگی منعقد کرده باشد، قراردادهای بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری است. دارنده حقوق مالکیت فکری دو شیوه عمده برای بهره‌برداری از این حقوق در اختیار دارد: دارنده می‌تواند استفاده مستقیم از این دارایی‌ها را برگزیند و به‌طور مستقل آن‌ها را مورد بهره‌برداری قرار دهد و از منافع این عمل منتفع شود. علاوه‌بر این، انعقاد قراردادهای واگذاری یا مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری نیز برای دارنده این حقوق فراهم است. توضیح اینکه دارنده می‌تواند حقوق مذکور را به‌طور جزئی یا کلی به دیگری منتقل کند. در این صورت ارتباط وی با حقوق منتقل شده قطع می‌شود و دارنده جدیدی وارد عرصه بهره‌برداری از آن‌ها می‌شود. این عمل حقوقی، قرارداد واگذاری یا انتقال حقوق مالکیت فکری نامیده می‌شود. به‌عنوان یک راهکار دیگر، دارنده حقوق مالکیت فکری می‌تواند این حقوق را در زمره اموال خود نگه دارد و صرفاً اذن در بهره‌برداری از تمام یا بخشی از آن‌ها را برای مدت مشخصی به دیگری اعطا کند. در این صورت، با قرارداد مجوز بهره‌برداری (اجازه بهره‌برداری، لیسانس) مواجهیم که همان‌طور که از نام آن برمی‌آید، انتقال حقوق را در پی ندارد و دارنده، همچنان ارتباط خود را با حقوق موضوع قرارداد حفظ می‌کند. چنین قراردادهایی ممکن است موجد انحصار برای طرف مقابل (مجوزگیرنده) باشند یا اینکه به صورت غیر انحصاری منعقد شوند. با توجه به اینکه دارنده حقوق مالکیت فکری، در زمان انعقاد قرارداد بهره‌برداری از آن‌ها، دغدغه حفظ این حقوق را دارد و گاهی، نسبت به بقای شهرت و اعتبار خود نگران است، در غالب موارد، شخصیت مجوزگیرنده برای

وی اهمیت دارد و با ملاحظه ویژگی‌های او حاضر به عقد قرارداد می‌شود.

با توجه به تعریف ورشکستگی، هنگام مطالعه و تحلیل تأثیر آن بر قراردادهای تجار ورشکسته، اصولاً باید از قراردادهای مستمر که در طول زمان اجرا می‌شوند بحث شود، زیرا قراردادهایی مانند بیع که اثر آنی دارند مسئله خاصی را در این زمینه مطرح نمی‌کنند. پس اگر دارنده حقوق مالکیت فکری، تاجر باشد و حکم ورشکستگی او صادر شود، فقط قراردادهای مجوز بهره‌برداری از این حقوق را که وی با دیگران منعقد کرده است باید بررسی کنیم و از قراردادهای واگذاری که از جهاتی، شبیه بیع هستند و اثر فوری دارند، جز در حد ضرورت، سخنی به میان نیاوریم. به‌علاوه، در این مقاله، فرض بر این است که قراردادهای مجوز بهره‌برداری تاجر ورشکسته در زمانی منعقد شده که تاجر مانند سایر اشخاص حق مداخله در امور مالی خود را داشته است. ضمن اینکه نگارندگان، قراردادهای مجوز بهره‌برداری را مدنظر دارند که پیش از تاریخ توقف تاجر و بدون قصد فرار از دین منعقد شده باشد.

دقت در مطالب گفته شده بیانگر اهمیت بررسی سرنوشت قراردادهای مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری در صورت صدور حکم ورشکستگی طرفین است. این نکته مهم نیز باید ذکر شود که چنانکه در عنوان آمده است، قلمرو مقاله حاضر به فرضی محدود نمی‌شود که مجوزدهنده ورشکسته شود، چون اگر مجوزگیرنده تاجر باشد و حکم ورشکستگی وی صادر شود هم آثاری به وجود می‌آید که وضعیت قرارداد مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری را با چالش مواجه می‌کند.

با عنایت به آنچه بیان کردیم، مطالب این مقاله که حقوق آمریکا، انگلیس و ایران را بررسی می‌کند، به ترتیب ذیل ارائه می‌شود: ابتدا جهت آشنایی با موضوع، مفهوم قرارداد مجوز بهره‌برداری و اصطلاحات مرتبط با آن و انواع این قرارداد که در تحلیل اثر ورشکستگی بر قرارداد نقش اساسی دارد، بیان می‌شود. در ادامه، تأثیر ورشکستگی مجوز دهنده و مجوزگیرنده بر قرارداد مجوز بهره‌برداری را به ترتیب در حقوق آمریکا و انگلیس و ایران بررسی می‌کنیم.

۱. مفهوم قرارداد مجوز بهره‌برداری و اصطلاحات مرتبط

۱-۱. قرارداد مجوز بهره‌برداری

منظور از قرارداد مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری قراردادی است که بر اساس آن، حقوق معینی برای مدت مشخصی توسط دارنده حقوق مالکیت فکری (مجوزدهنده) به شخص دیگری (مجوزگیرنده)

جهت استفاده اعطا می‌شود (Baumgartner, 1996: 28).

به‌عنوان مثال با صدور گواهینامه اختراع، دارنده مطابق ماده ۳۸ قانون حمایت از مالکیت صنعتی ۱۴۰۳ از حقوق انحصاری مانند ساخت و فروش، واردات و عرضه برای فروش بهره‌مند می‌شود. فرد مخترع یا کسی که به دلیلی مانند کارفرما بودن، حقوقی ناشی از گواهینامه اختراع به وی تعلق دارد، هم می‌تواند به‌طور مستقیم حقوق مذکور را اعمال کند و هم از این امکان برخوردار است که در ازای دریافت عوض معینی، اذن در بهره‌برداری از آن‌ها را به دیگری اعطا کند. به همین ترتیب، پدیدآورنده اثر ادبی و هنری می‌تواند به جای بهره‌برداری مستقیم از حقوق ناشی از خلق اثر با شخص ثالثی مانند ناشر قرارداد بهره‌برداری از آن‌ها را منعقد کند. لازم به ذکر است که موضوع قرارداد مجوز بهره‌برداری ممکن است تمام حقوق مالکیت فکری شخص یا بخشی از آن‌ها باشد. ماده ۴۲ لایحه مالکیت ادبی و هنری ۱۳۹۵ در این زمینه صراحت دارد و امکان اعطای مجوز بهره‌برداری نسبت به همه حقوق متعلق به دارنده یا صرفاً برخی از آن‌ها را برای دارنده پیش‌بینی کرده است.

۱-۲. قرارداد مستمر

بر اساس بخش ۳۶۵ قانون ورشکستگی آمریکا صرفاً قراردادهای مستمر ممکن است واگذار یا رد شوند. منظور از این نوع قرارداد، قراردادی است که به موجب آن، طرفین تعهدات اساسی را در طول زمان بر عهده دارند (Kasdan, 2020: 4). در حقوق ایران عقودی مانند اجاره قرارداد مستمر محسوب می‌شوند، زیرا مستأجر با تقسیط اجاره‌بها، موظف است آن را در زمان‌های مشخصی مثلاً به صورت ماهانه پرداخت کند. قانون ورشکستگی آمریکا قرارداد مستمر را تعریف نکرده است. در عین حال، با توجه به قانون مذکور، مجوزهای بهره‌برداری از مالکیت فکری از نوع قراردادهای مستمر هستند (Ash et al, 2004: 2). در حقوق ایران نیز این نوع قرارداد را باید از نوع مستمر تلقی کنیم زیرا برای مثال، مجوزگیرنده متعهد می‌شود حق امتیاز را در مواعد معینی پرداخت و از موضوع قرارداد بهره‌برداری کند. ممکن است مجوزدهنده هم خدماتی از قبیل پشتیبانی را به موجب قرارداد بر عهده گرفته باشد. در مقابل، قرارداد واگذاری حقوق مالکیت فکری که تعهدات ناشی از آن با انعقاد قرارداد اجرا می‌شوند و اصولاً تعهدی به موجب آن بر عهده طرفین باقی نمی‌ماند، قرارداد مستمر تلقی نمی‌شود (Menell, 2007:754).

۱-۳. مجوزدهنده

منظور از مجوزدهنده شخصی است که یا موضوع حقوق مالکیت فکری را به وجود آورده؛ مثلاً اثر فکری را آفریده یا اختراعی را صورت داده است و یا حقوق مالکیت فکری به طریقی مانند قرارداد واگذاری به او انتقال یافته است. همچنین ممکن است شخصی که اذن بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری به وی داده شده است، به موجب قرارداد از حق اعطای مجوزهای جدید برخوردار باشد؛ البته این امر در مورد مجوزهای انحصاری مصداق ندارد، زیرا اذن صرفاً به خود شخص برای استفاده انحصاری اعطا می‌شود. شناسایی مجوزدهنده برای طرف مقابل (مجوزگیرنده) اهمیت دارد، زیرا وی باید از توانایی مالی مجوزدهنده برای اجرای تعهدات ناشی از قرارداد مجوز بهره‌برداری و پرداخت خسارت در صورت نقض احتمالی اطمینان یابد. برای مثال، در قرارداد بهره‌برداری از نرم‌افزار، اگر مجوزدهنده شرکت فرعی باشد که از دارایی‌های گسترده‌ای برخوردار نیست، ممکن است مجوزگیرنده در پی متقاعد کردن شرکت مادر برای تضمین ایفای تعهدات شرکت فرعی باشد (Classen, 2017: 22).

۱-۴. مجوزگیرنده

با عنایت به تعریفی که در بالا از مجوزدهنده بیان کردیم، مفهوم مجوزگیرنده بهتر قابل درک خواهد بود، زیرا وی طرف دیگر قرارداد مجوز بهره‌برداری است و با انعقاد این قرارداد، اذن استفاده از حق یا حقوق مالکیت فکری موضوع قرارداد را دریافت می‌کند. از آنجا که دارنده حقوق مالکیت فکری، دارایی با ارزش خود را برای بهره‌برداری در اختیار مجوزگیرنده قرار می‌دهد و نحوه برخورد این شخص با دارایی مذکور بر سرنوشت آن اثر مستقیمی دارد، مجوزدهنده نیاز دارد شناخت جامع و کاملی نسبت به مجوزگیرنده و ویژگی‌های وی به دست آورد. درواقع همان‌طور که در ادامه توضیح خواهیم داد، شخصیت مجوزگیرنده برای دارنده حقوق مالکیت فکری اهمیت اساسی دارد و در بسیاری از موارد، قرارداد با ملاحظه شخصیت طرف مقابل منعقد می‌شود. شخصیت مجوزگیرنده از چنان اهمیتی برخوردار است که انحصاری یا غیرانحصاری بودن قرارداد، به توانایی و تجربه مجوزگیرنده بستگی دارد (Hamano, 2018: 12).

۲. انواع قراردادهای مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری

سه نوع عمده از قراردادهای مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری وجود دارد (UK Intellectual Property Office, 2014: 14):

۲-۱. قرارداد مجوز بهره‌برداری انحصاری

طبق تعریف، مجوز بهره‌برداری انحصاری از حقوق مالکیت فکری، قراردادی است که به موجب آن، فقط مجوزگیرنده حق بهره‌برداری از حق موضوع قرارداد را دارد و مجوزدهنده نمی‌تواند از حق مذکور استفاده یا مجوز جدید بهره‌برداری از آن را به شخص ثالثی اعطا کند (Queen Mary University, 2021: 2).

۲-۲. قرارداد مجوز بهره‌برداری غیرانحصاری

مجوز بهره‌برداری غیرانحصاری از حقوق مالکیت فکری قراردادی است که با انعقاد آن مجوزدهنده کماکان حق استفاده از حق یا حقوق موضوع قرارداد را برای خود حفظ می‌کند و در عین حال، می‌تواند با شخص یا اشخاص دیگری نیز مجوز بهره‌برداری منعقد کند (بختیاروند و برادران سنجدک، ۱۳۹۴:۳۳). همان‌طور که به درستی گفته شده است در این نوع قرارداد امکان رقابت در قلمرو تعیین شده برای همه اشخاص وجود دارد (هداوند،۱۳۸۴:۵). با توجه به تعداد مجوزگیرندگان، اعطای مجوز غیرانحصاری به معنی احتمال کسب درآمد بیشتر و افزایش رقابت بین مجوزگیرندگان است که مورد اخیر به نوبه خود می‌تواند کیفیت محصولات موضوع قرارداد را بهبود بخشد (The Law Society of Hong Kong, 2023: 3).

۲-۳. مجوز بهره‌برداری انفرادی

در این نوع قرارداد مجوز بهره‌برداری، اعطای اذن به صورتی انجام می‌شود که فقط مجوزدهنده و مجوزگیرنده می‌توانند از حق موضوع قرارداد بهره‌برداری کنند (UK Intellectual Property Office, 2014: 8). بنابراین، امکان انعقاد قرارداد بهره‌برداری توسط دارنده حقوق مالکیت فکری با مجوزگیرندگان جدید وجود ندارد. به عبارت دیگر، در این نوع قرارداد، حق رقابت در قلمرو مشخص برای رقبا و تولیدکنندگان، به استثنای مجوزدهنده، وجود ندارد (هداوند،۱۳۸۴:۵).

۳. تأثیر ورشکستگی مجوزدهنده و مجوزگیرنده بر قرارداد مجوز بهره‌برداری

در حقوق آمریکا ورشکستگی به صورت زیر تعریف شده است: «فرآیندی مبتنی بر قانون موضوعه که به وسیله آن، مدیون (به‌طور معمول، مدیونِ معسر) از مساعدت درزمینهٔ امور مالی برخوردار می‌شود و بازسازی یا تصفیه دارائی‌های وی تحت نظارت دادگاه و به سود طلبکاران انجام می‌شود» (Garner, 2009: 166). معسر نیز شخصی است که از پرداخت دیون خود در جریان عادی تجارت، ناتوان شده یا نتواند در سررسید، آن‌ها را بپردازد (Garner, 2009: 867).

در حقوق انگلیس منظور از ورشکستگی، به‌عنوان یکی از راه‌هایی که افراد می‌توانند دیونی را که قدرت پرداخت آن‌ها را ندارند مدیریت کنند،[1] فرآیندی رسمی برای اشخاص حقیقی (و نه شرکت‌ها) است که دادگاه آن‌ها را معسر اعلام کرده است. در حقوق انگلیس، ورشکستگی در مورد اشخاص حقیقی به‌کار می‌رود اما در حقوق آمریکا این اصطلاح در مورد اشخاص حقوقی نیز کاربرد دارد (Business Recover Services, 2021: 9).

در حقوق ایران ماده ۴۱۲ قانون تجارت ورشکستگی را چنین توصیف کرده است: «ورشکستگی تاجر یا شرکت تجارتی درنتیجه توقف از تأدیه وجوهی که بر عهده او است حاصل می‌شود. حکم ورشکستگی تاجری را که حین الفوت در حال توقف بوده تا یک سال بعد از مرگ او نیز می‌توان صادر نمود». به صراحت ماده یادشده، ورشکستگی طرفین در صورتی رخ می‌دهد که طرفین قرارداد، شامل قراردادهای بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری، تاجر یا شرکت تجاری باشند. طبق قانون تجارت:

«تاجر کسی است که شغل معمولی خود را معاملات تجارتی قرار بدهد». معاملات تجارتی هم در ماده ۲ قانون تجارت احصا شده‌اند.[2] بنابراین هرگاه شغل معمولی کسی در شمار معاملات مذکور در ماده ۲ قانون تجارت باشد، با توقف در پرداخت دیونش، امکان اعلام ورشکستگی وی وجود خواهد داشت. یک استثنا در این مورد کسبه جزء هستند که در این صورت به حکم ماده ۳۲ قانون اعسار ۱۳۱۳ و ماده ۵۱۲ قانون آیین دادرسی مدنی ۱۳۷۹، مشمول مقررات ورشکستگی نمی‌شوند. با عنایت به مطالب ذکر شده، اگر

1. https://www.gov.uk/government/publications/guide-to-bankruptcy/guide-to-bankruptcy (last visited: 6/22/2026).

۲.ماده ۲ قانون تجارت:
«معاملات تجارتی از قرار زیر است:
۱. خرید یا تحصیل هر مال منقول به قصد فروش یا اجاره اعم از اینکه تصرفاتی در آن شده باشد یا نشده باشد.
۲. تصدی به حمل‌ونقل از آه خشکی یا آب‌وهوا به هر نحوی که باشد.
۳. هر قسم عملیات دلالی یا حق‌العمل‌کاری (کمیسیون) و یا عاملی و همچنین تصدی به هر نوع تأسیساتی که برای انجام بعضی امور ایجاد می‌شود از قبیل تسهیل معاملات ملکی یا پیدا کردن خدمه یا تهیه و رسانده ملزومات و غیره.
۴. تأسیس و به کار انداختن هر قسم کارخانه مشروط به اینکه برای رفع حوائج شخصی نباشد.
۵ تصدی به عملیات حراجی.
۶. تصدی به قسم نمایشگاه‌های عمومی.
۷. هر قسم عملیات صرافی و بانکی.
۸. معاملات برواتی اعم از اینکه بین تاجر یا غیر تاجر باشد.
۹. عملیات بیمه بحری و غیر بحری.
۱۰. کشتی‌سازی و خریدوفروش کشتی و کشتیرانی داخلی یا خارجی و معاملات راجعه به آن‌ها».

مجوزدهنده یا مجوزگیرنده تاجر باشند، در صورت ناتوانی در پرداخت بدهی‌های خود و اعلام دادگاه، ورشکسته محسوب می‌شوند و مقررات ورشکستگی بر اموال آن‌ها، ازجمله قراردادهای مجوز بهره‌برداری حاکم خواهد بود. بنابراین، مسئله ناتوانی فرد غیر تاجر از پرداخت دیونش تابع قانون ورشکستگی نیست و باید از طریق قوانین و مقررات دیگری ازجمله قانون اعسار مصوب ۱۳۱۳ آن را حل‌وفصل کرد. مطابق ماده اولِ قانون اعسار: «معسر کسی است که به واسطه عدم کفایت دارایی یا عدم دسترسی به مال خود قادر به تأدیه مخارج محاکمه یا دیون خود نباشد».

برای نمونه، نویسنده‌ای که با یک ناشر قرارداد نشر کتابش را منعقد می‌کند چون تاجر نیست، در صورت ناتوانی از تأدیه دیونش مشمول مقررات ورشکستگی نمی‌شود، بلکه قانون اعسار در مورد وی اجرا خواهد شد و آنچه در این مقاله راجع‌به ورشکستگی طرفین بیان می‌شود نسبت به قرارداد نشر وی با انتشارات مصداق نخواهد داشت.

منظور از شرکت‌های تجارتی که در ماده ۴۱۲ قانون تجارت در کنار تاجر حقیقی ذکر شده‌اند و امکان اعلام ورشکستگی آن‌ها وجود دارد، شرکت‌های پیش‌بینی شده در ماده ۲۰ قانون تجارت هستند که عبارت‌اند از: شرکت سهامی، شرکت با مسئولیت محدود، شرکت تضامنی، شرکت مختلط سهامی و غیر سهامی، شرکت نسبی و شرکت تعاونی تولید و مصرف. حکم ورشکستگی این شرکت‌ها را از تاریخ احراز شخصیت حقوقی آن‌ها می‌توان تقاضا و صادر کرد، اما به این شرط که مطابق با قوانین تجارت تشکیل شده باشند (اسکینی، ۱۳۸۹: ۲۶).

پس از ارائه توضیحات فوق، ابتدا به ورشکستگی مجوزدهنده و تأثیر آن بر قرارداد مجوز بهره‌برداری و سپس به ورشکستگی مجوزگیرنده و آثار آن نسبت به این نوع قرارداد می‌پردازیم.

۳-۱. ورشکستگی مجوزدهنده

در این قسمت به ترتیب، حقوق آمریکا و انگلیس و ایران را مطالعه می‌کنیم.

۳-۱-۱. حقوق آمریکا

قانون ورشکستگی آمریکا در بخش ۳۶۵(a) به مدیر تصفیه شخص بدهکار اختیار داده است که مشروط به

تأیید دادگاه، قرارداد مستمر وی را بپذیرد یا اینکه رد کند.[1] بخش (n)۳۶۵ به رد قراردادی مربوط می‌شود که موضوع آن مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری است. قسمت 35a بخش ۱۰۱ این قانون به تعریف مالکیت فکری پرداخته است و مالکیت فکری را شامل حق اختراع، اسرار تجاری، اختراعات، طرح و... می‌داند.[2] در این بخش به علامت تجاری اشاره‌ای نشده است. این واقعیت به معنی عدم اجرای مقررات بند مذکور راجع‌به ورشکستگی مجوزدهنده در قرارداد بهره‌برداری از علامت تجاری است. پس حمایت‌های بخش مذکور شامل قراردادهای بهره‌برداری از علامت تجاری نیست؛ دلیل عمده این تفاوت، نیاز به کنترل و نظارت بر محصولات تولید شده با استفاده از علامت تجاری است که انجام آن توسط دولت مستلزم صرف هزینه‌های زیادی است (Baumgartner, 1996: 70).

با عنایت به بند ۱ بخش (n)۳۶۵ با پذیرش قرارداد توسط مدیر تصفیه یا تاجر ورشکسته (حسب مورد)، وضعیت چندان تغییری نمی‌کند و با رعایت سایر مقررات حاکم، طرفین به اجرای تعهدات خود ادامه خواهند داد. به موجب همان بخش از قانون یادشده، اگر مجوزدهنده ورشکسته یا مدیر تصفیه، قرارداد مجوز بهره‌برداری مالکیت فکری را رد کنند، مجوزگیرنده دو گزینه پیش‌رو را دارد:

نخست اینکه قرارداد را خاتمه یافته تلقی کند البته مشروط بر اینکه رد قرارداد بر اساس مفاد قرارداد یا قانون دیگری جز قانون ورشکستگی، نقضی محسوب شود که حق خاتمه قرارداد را در پی دارد (جزء ۱(A) همان بند). در چنین فرضی، مجوزگیرنده می‌تواند دعوای نقض قرارداد را اقامه و خسارات وارد شده را مطالبه

---

1. "§ 365. Executory contracts and unexpired leases
(a) Except as provided in sections 765 and 766 of this title and in subsections (b), (c), and (d) of this section, the trustee, subject to the court's approval, may assume or reject any executory contract or unexpired lease of the debtor".
2. "(35A) The term ''intellectual property''
means—
(A) trade secret;
(B) invention, process, design, or plant
protected under title 35;
(C) patent application;
(D) plant variety;
(E) work of authorship protected under
title 17; or
(F) mask work protected under chapter 9
of title 17;
to the extent protected by applicable nonbankruptcy
law".

کند (Ruff et al, 2009: 6)؛ دوم. مجوزگیرنده ممکن است قرارداد را ادامه دهد و از حقوق موضوع آن استفاده کند (جزء (B)۱ همان بند)؛ در این صورت، مدیر تصفیه به مجوزگیرنده اجازه خواهد داد از حقوق موضوع قرارداد بهره‌برداری کند (جزء (A)۲ همان بند) و مجوزگیرنده پرداخت حق امتیاز مطابق قرارداد را نیز ادامه خواهد داد (جزء (B)۲ همان بند). تردیدی نیست که در چنین حالتی، مجوزگیرنده از ادعای به وجود آمده به موجب رد قرارداد توسط شخص بدهکار محروم می‌شود. علاوه‌بر این، مدیر تصفیه حق دارد تعهدات فرعی مجوزدهنده از قبیل ارائه پشتیبانی فنی یا تحویل ارتقا یا روزآمدسازی انجام شده نسبت به مالکیت فکری موضوع قرارداد را رد کند که چنین اموری می‌تواند مشکلاتی برای مجوزگیرنده در پی داشته باشد (Ruff et al, 2009: 7).

۳-۱-۲. انگلیس

در انگلیس با ورشکسته شدن مجوز دهنده، با توجه به اینکه مدیر تصفیه جانشین و نماینده شخص ورشکسته می‌شود می‌تواند در خصوص ادامه قرارداد مجوز یا خاتمه آن تصمیم بگیرد. به‌طور کلی، مطابق ماده ۱۷۸ قانون ورشکستگی انگلستان، مدیر تصفیه می‌تواند دارایی‌های به اصطلاح «مستلزم مشقت»[1] از قبیل هر قراردادی که منفعتی در بر نداشته باشد یا هرگونه دارایی دیگر که غیر قابل فروش و یا اینکه به سختی قابل فروش باشد و یا اینکه باعث به وجود آمدن مسئولیت جهت پرداخت پول و یا انجام هرگونه عمل و یا تعهد مشقت آور دیگر باشد را رد کند.[2] در این مورد، قرارداد مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری هم می‌تواند به‌عنوان «دارایی مستلزم مشقت» در نظر گرفته شود، زیرا ممکن است مجوزدهنده موظف به پرداخت هزینه‌های بازسازی و یا ارائه کمک‌های فنی یا بهبود و ارتقاء حق موضوع مجوز شود یا حتی ممکن است مسئول طرح دعوا و پیگیری نقض پیش آمده توسط شخص ثالث باشد (Ruff et al, 2009: 19). با توجه به این موضوع، بعد از ورشکستگی مجوزدهنده مدیر تصفیه می‌تواند تصمیم بگیرد که مجوز بهره‌برداری رد شود.

1. Onerous Property
2. "(2) Subject as follows, the liquidator may, by the giving of the prescribed notice, disclaim any onerous property and may do so notwithstanding that he has taken possession of it, endeavoured to sell it, or otherwise exercised rights of ownership in relation to it.
(3) The following is onerous property for the purposes of this section
(a) any unprofitable contract, and
(b) any other property of the CIO which is unsaleable or not readily saleable or is such that it may give rise to a liability to pay money or perform any other onerous act".

به موجب قسمت (a) بخش ۴ ماده ۱۷۸ قانون ورشکستگی، اعلامیه سلب مسئولیت توسط مدیر تصفیه، از تاریخ صدور، تکلیفِ حقوق، منافع و تعهدات شرکت را در خصوص اموال شامل قرارداد مجوز بهره‌برداری تعیین می‌کند.[1] لازم به ذکر است که سلب مسئولیت، صرفاً حقوق، منافع و تعهدات مجوزدهنده را خاتمه می‌دهد، درحالی‌که به مجوزگیرنده اجازه می‌دهد حقوق خود را مطابق قرارداد مجوز بهره‌برداری رد شده مشروط به ایفای تعهدات ناشی از آن حفظ کند (Cheung et al, 2024: 2). به موجب بخش ۶-۱۷۸، هرگاه مدیر تصفیه قرارداد مجوز بهره‌برداری را رد کند، هر شخصی که درنتیجه اجرای این حق متضرر شود، به میزان خسارت، طلبکار مدیر تصفیه خواهد بود.[2] در پرونده‌ای که در دادگاه عالی انگلیس مطرح شد، دادگاه، صرف ورشکستگی مجوزدهنده اصلی را دلیلی برای خاتمه قرارداد ندانست و بررسی میزان صلاحیت اعطا شده توسط مجوزدهنده را به مجوزگیرنده درزمینهٔ اعطای مجوز فرعی ضروری اعلام کرد.[3]

۳-۱-۳. حقوق ایران

مطابق ماده ۴۱۸ قانون تجارت: «تاجر ورشکسته از تاریخ صدور حکم از مداخله در تمام اموال خود حتی آنچه ممکن است در مدت ورشکستگی عاید او گردد ممنوع است. در کلیه اختیارات و حقوق مالی ورشکسته که استفاده از آن مؤثر در تأدیه دیون او باشد مدیر تصفیه قائم‌مقام قانونی ورشکسته بوده و حق دارد به جای او از اختیارات و حقوق مزبوره استفاده کند».

قراردادهایی که تاجر ورشکسته قبل از ورشکستگی منعقد کرده است نیز مشمول حکم مندرج در ماده فوق هستند و مدیر تصفیه که در حقوق مالی قائم‌مقام وی شده است می‌تواند نسبت به بقا یا خاتمه آن‌ها تصمیم‌گیری کند. هنگام اتخاذ تصمیم در مورد قراردادهای تاجر ورشکسته، حفظ منافع طلبکاران باید در اولویت قرار گیرد. قراردادهای مجوز بهره‌برداری نیز از این قاعده مستثنا نیست و گاهی بقای این قراردادها به دلیل عواید قابل توجهی که در بردارد سود طلبکاران تاجر ورشکسته است که در پی وصول مطالبات خود هستند.

1. "(4) A disclaimer under this section
(a) operates so as to determine, as from the date of the disclaimer, the rights, interests and liabilities of the CIO in or in respect of the property disclaimed ...".
2. "(6) Any person sustaining loss or damage in consequence of the operation of a disclaimer under this section is deemed a creditor of the CIO to the extent of the loss or damage and accordingly may prove for the loss or damage in the winding up".
3. https://www.pinsentmasons.com/out-law/news/insolvency-of-software-sub-licensor-did-not-end-firms-rights-of-use-under-that-licence-rules-high-court (last visited:8/7/2026).

نکته‌ای که در مورد ورشکستگی مجوزدهنده در مجوز بهره‌برداری علامت تجاری مطرح می‌شود راجع‌به قراردادهای مشمول قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ۱۳۸۶ است. مطابق ماده ۴۴ این قانون، قرارداد باید مشتمل بر شرط کنترل کیفیت و مرغوبیت کالاها و خدمات ارائه شده توسط مجوزگیرنده باشد، در غیر این صورت یا در فرض عدم کنترل مؤثر، قرارداد فاقد اعتبار است.

با توجه به ماده فوق، صاحب علامت تجاری پس از انعقاد قرارداد مجوز بهره‌برداری باید بر مرغوبیت کالاها و خدماتی که توسط مجوزگیرنده، تحت آن علامت تولید و ارائه می‌شود نظارت داشته باشد؛ ضمن اینکه این تکلیف باید در قرارداد هم پیش‌بینی شود. اما دیدیم که طبق قانون تجارت، مجوزدهنده بعد از بروز ورشکستگی، حق مداخله در اموال خود را ندارد و مدیر تصفیه قائم‌مقام او است؛ درنتیجه می‌توان پرسید آیا مدیر تصفیه می‌تواند به جای مجوزدهنده ورشکسته این کنترل را انجام دهد یا اینکه به دلیل عدم توانایی مدیر در انجام دادن این تعهد، بهتر است بگوییم عقد منحل می‌شود یا مدیر تصفیه حق فسخ آن را دارد.

قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ۱۳۸۶، کنترل و نظارت مجوزدهنده را تنها در مورد کالاها و خدمات تولید و ارائه شده تحت علامت تجاری موضوع مجوز، ضروری دانسته و در رابطه با سایر حقوقی که قرارداد بهره‌برداری نسبت به آن‌ها منعقد شده است چنین تصریحی ندارد. بی‌تردید دلیل اصلی وضع چنین حکمی حمایت از مصرف‌کنندگان است، زیرا این گروه با اعتماد به علامت تجاری، کالاها و خدمات ارائه شده تحت آن را مصرف می‌کنند. حال اگر قرار باشد صاحب علامت تجاری که مصرف‌کنندگان با اعتماد به شهرت و سابقه وی، کماکان از کالاها و خدمات دربردارنده علامتش استفاده می‌کنند، نظارتی بر کیفیت آن‌ها نداشته باشد، احتمال کاهش کیفیت و درنتیجه، تضییع حقوق مصرف‌کنندگان وجود خواهد داشت. اهمیت این تعهد به قدری است که عدم پیش‌بینی آن در قرارداد یا اجرا نکردن مؤثر آن، کل قرارداد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و آن را (به تعبیر قانون ۸۶) بی‌اعتبار می‌کند. در حقوق آمریکا با تأکید بر وجود تعهد کنترل کیفیت از سوی مجوزدهنده علامت تجاری، این نوع قرارداد در زمره قراردادهای مستمر تلقی شده است (Menell, 2007: 764).

با عنایت به مطالب گفته شده، انحلال قرارداد مجوز بهره‌برداری از علامت تجاری خالی از وجه به نظر نمی‌رسد، چون مجوزدهنده با امکانات و توانایی خود، بهترین شخص برای نظارت بر کیفیت محصولات موضوع قرارداد است. در مقابل می‌توان گفت اختیار مدیر تصفیه در پذیرش یا رد قرارداد با ملاحظه منافع طلبکاران و خود تاجر ورشکسته گزینه بهتری خواهد بود، زیرا مدیر تصفیه قائم‌مقام مجوزدهنده ورشکسته

است و به نمایندگی از وی می‌تواند نظارت را انجام دهد. به‌طور معمول، مجوزدهنده شخصاً نظارت را محقق نمی‌کند و بدین منظور از نیروهایی که در دسترس دارد بهره می‌برد. حتی در مواردی ممکن است شرکت یا مؤسسه‌ای در این زمینه تخصص داشته باشد و نظارت را به صورتی مطلوب انجام دهد و چه‌بسا از خود مجوزدهنده هم موفق‌تر عمل کند. بنابراین، بهتر است گفته شود که مدیر تصفیه با در نظر گرفتن تمامی جوانب، حق دارد تصمیم به بقای این قرارداد بگیرد و با استفاده از امکانات مجوزدهنده و متخصصانی که در استخدام وی هستند یا در فرض فقدان چنین متخصصانی در مجموعه تحت مدیریت مجوزدهنده، با مراجعه به کارشناس، نظارت بر کیفیت را صورت دهد و مانع انحلال قرارداد شود.

لازم به ذکر است که مطابق قانون حمایت از مالکیت صنعتی ۱۴۰۳: «در صورت اعطای مجوز بهره‌برداری از علامت به دیگری، مالک علامت در مقابل مصرف‌کنندگان و اشخاص ثالث، مسئول اقدامات دارنده مجوز بهره‌برداری در راستای بهره‌برداری از علامت نظارت (کنترل) کیفیت است، مگر اینکه ثابت کند به‌طور مؤثر و کافی بر کیفیت کالاها یا خدمات دارنده مجوز بهره‌برداری نظارت داشته است».

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در قانون جدید، ضمانت اجرای بی‌اعتباری قرارداد در صورت درج نکردن شرط کنترل کیفیت یا عدم نظارت مؤثر پیش‌بینی نشده است. به دلیل باقی ماندن مسئولیت مجوزدهنده، اگر مدیر تصفیه تصمیم بگیرد قرارداد را ادامه دهد، رجوع به کارشناس و فرد خبره در این زمینه ضرورت خواهد داشت. پس با حکومت قانون جدید نیز امکان ابقای قرارداد وجود دارد ولی مسئولیت پیش‌بینی شده برای مجوزدهنده اهمیت بهره‌گیری مدیر تصفیه را از کارشناسان و متخصصان دو چندان می‌کند.

۳-۲. ورشکستگی مجوزگیرنده

همان‌طور که در مورد مجوزدهنده گفتیم، اگر مجوزگیرنده هم تاجر یا شرکت تجاری باشد و دچار ورشکستگی شود مسئله انحلال یا بقای قرارداد مجوز بهره‌برداری اهمیت بسیاری می‌یابد. این امر خصوصاً در مورد مجوز بهره‌برداری انحصاری اهمیت بیشتری دارد. زیرا مطابق تعریف، در این نوع قرارداد، صرفاً مجوزگیرنده حق بهره‌برداری از موضوع قرارداد را دارد. در صورتی که مجوزگیرنده ورشکسته شود مدیر تصفیه به نمایندگی از وی به فروش و انتقال دارایی او به اشخاص ثالث و پرداخت بدهی‌هایش اقدام می‌کند. با توجه به اینکه قرارداد مجوز بهره‌برداری هم به‌عنوان یکی از دارایی‌های شخص ورشکسته تلقی می‌شود، این مسئله مطرح می‌شود که آیا مدیر تصفیه می‌تواند قرارداد مجوز را به ثالث انتقال دهد و یا اینکه قرارداد به محض ورشکسته شدن مجوز گیرنده منحل می‌شود و غیر قابل انتقال به ثالث است؟ از طرف دیگر، مسئله

تأثیر ورشکستگی مجوزگیرنده بر قرارداد در صورتی که با ناتوانی در پرداخت حق امتیاز قرارداد که خود نوعی نقض تعهد قراردادی است همراه باشد هم اهمیت دارد.

۳-۲-۱. حقوق آمریکا

به‌عنوان یک قاعده کلی، قرارداد مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری در صورت ورشکسته شدن مجوز گیرنده بدون اجازه مجوز دهنده ذاتاً غیر قابل واگذاری به ثالث است. پس چنانچه مجوز دهنده به واگذاری قرارداد بهره‌برداری رضایت نداده باشد می‌تواند نسبت به این واگذاری اعتراض کند و از واگذاری قرارداد توسط مجوز گیرنده ورشکسته جلوگیری کند. این قاعده نسبت به مجوز غیرانحصاری حق اختراع، علامت تجاری و یا کپی‌رایت قابل اعمال است (Calame et al, 2014: 4).

در خصوص رضایت مجوز دهنده به واگذاری قرارداد باید اشاره کرد که این رضایت می‌تواند به صورت کتبی و جداگانه و یا اینکه در ضمن خود قرارداد مجوز بهره‌برداری این اجازه و رضایت نسبت به واگذاری فراهم شود؛ عدم اعتراض مجوزدهنده به واگذاری قرارداد نیز می‌تواند رضایت به این عمل محسوب شود (Ruff et al, 2009:11).

۳-۲-۲. حقوق انگلیس

در حقوق انگلیس با بروز ورشکستگی مجوزگیرنده، برای مجوزدهنده یک حق احتمالی برای پایان دادن به قرارداد به دلیل ورشکستگی مجوزگیرنده یا از جهت نقض قرارداد به دلیل عدم توانایی مجوزگیرنده به پرداخت حق امتیاز آتی، به وجود می‌آید. در عین حال، مجوزدهنده ممکن است در اوضاع و احوال خاصی مانند پیش‌بینی پرداخت حق امتیاز حداقلی[1] در قرارداد مجوز بهره‌برداری، تصمیم بگیرد قرارداد را کماکان نافذ اعلام کند و به‌عنوان طلبکار، مطالبه خسارت کند؛ اما در چنین فرضی، مجوزدهنده با خطر عدم وصول طلبش به خاطر کافی نبودن دارائی‌های ورشکسته مواجه خواهد شد. علاوه‌بر این، اتخاذ تصمیم نسبت به خاتمه یا ابقای قرارداد، به مسائل مرتبط با اعتبار اشخاص در بازار بستگی دارد مثلاً هرگاه مجوز بهره‌برداری مشتمل بر علامت تجاری باشد، مجوزدهنده در این زمینه باید با احتیاط بیشتری عمل کند. نکته دیگر این است که اگر مطابق قرارداد، مجوزگیرنده مکلف به پرداخت هزینه‌های تمدید اعتبار حق مالکیت فکری موضوع قرارداد باشد، مجوزدهنده باید این هزینه‌ها را بپردازد تا با خطر از دست دادن حق مورد نظر روبرو

1. Minimum Royalty Payments

نشود. در صورتی که در قرارداد امکان انتقال قرارداد مقرر نشده باشد، مدیر تصفیه مجوزگیرنده ورشکسته نمی‌تواند قرارداد را واگذار کند (Ruff et al, 2009: 25).

۳-۲-۳. حقوق ایران

قانون تجارت ایران درزمینهٔ ورشکستگی مجوزگیرنده حکم خاصی ندارد. در عین حال در همین قانون، مواد ۵۱۲ و ۵۱۳ به قرارداد اجاره بعد از ورشکستگی تاجری که مورد اجاره را در اختیار دارد پرداخته شده است. با توجه به وجود خصایص مشترکی در قراردادهای اجاره و مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری از حیث مستمر بودن و اینکه در هر دو قرارداد، مال متعلق به دیگری مورد استفاده شخص ورشکسته قرار می‌گیرد، شاید بتوان برای تعیین تکلیف قرارداد مجوز بهره‌برداری به مواد مذکور استناد کرد. به موجب ماده ۵۱۲ قانون تجارت ایران، مدیر تصفیه اختیار دارد با توجه به منافع طلبکارها اجاره را فسخ یا ابقا کند.[۱]

ماده ۵۱۳ نیز به مدیر تصفیه این حق را اعطا کرده است که با اجازه عضو ناظر، اجاره را برای مدت باقی مانده به دیگری تفویض کند، البته مشروط به اینکه قرارداد کتبی این حق را از طرفین سلب نکرده باشد.[۲] با عنایت به مواد یادشده و البته با در نظر گرفتن تفاوت‌های اساسی قراردادهای اجاره و مجوز بهره‌برداری، می‌توانیم بگوییم که مدیر تصفیه مجوزگیرنده ورشکسته، پس از بررسی اوضاع و احوال و به‌ویژه، منافع طلبکاران، نسبت به ابقای قرارداد مجوز بهره‌برداری برای مدت زمانی که از قرارداد باقی مانده است یا فسخ آن رویکرد مناسبی را اتخاذ خواهد کرد. در عین حال، اگر حق انتقال قرارداد به شخص ثالث، به‌طور صریح از مجوزگیرنده سلب شده باشد، امکان انتقال آن توسط مدیر تصفیه وجود نخواهد داشت. لازم به ذکر است که قوانین فعلی راجع‌به حقوق مالکیت فکری ایران، حکمی راجع‌به کتبی بودن ممنوعیت انتقال در بر ندارد بنابراین، حتی اگر منع انتقال به صورت شفاهی مقرر شده باشد، انتقال ممکن نخواهد بود.

---

۱ ماده ۵۱۲ قانون تجارت:
«هرگاه اموالی در اجاره تاجر ورشکسته باشد مدیر تصفیه در فسخ یا ابقاء اجاره به‌نحوی‌که موافق منافع طلبکارها باشد اتخاذ تصمیم می‌کند اگر تصمیم بر فسخ اجاره شده صاحبان اموال مستاجره از بابت مال‌الاجاره که تا آن تاریخ مستحق شده‌اند جزء غرما منظور می‌شوند- اگر تصمیم بر ابقاء اجاره بوده و تأمیناتی هم سابقاً به موجب اجاره‌نامه به موجر داده شده باشد آن تأمینات ابقاء خواهد شد و الا تأمیناتی که پس از ورشکستگی داده می‌شود باید کافی باشد — در صورتی که با تصمیم مدیر تصفیه بر فسخ اجاره موجر راضی به فسخ نشود حق مطالبه تأمین را نخواهد داشت»

۲ ماده ۵۱۳ قانون تجارت:
«مدیر تصفیه می‌تواند با اجازه عضو ناظر اجاره را برای بقیه مدت به دیگری تفویض نماید (مشروط به اینکه به موجب قرارداد کتبی طرفین این حق منع نشده باشند) و در صورت تفویض به غیر باید وثیقه کافی که تأمین پرداخت مال‌الاجاره را بنماید به مالک اموال مستأجره داده و کلیه شرایط و مقررات اجاره‌نامه را به موقع خود اجرا کند».

سلب حق انتقال قرارداد به شخص ثالث ممکن است از مفاد قرارداد قابل استنباط باشد. توضیح اینکه اگر قرارداد مجوز بهره‌برداری با ملاحظه شخصیت مجوزگیرنده منعقد شده و به اصطلاح، قید مباشرت (هرچند به‌طور ضمنی) شده و قرارداد قائم به شخص باشد، مدیر تصفیه نمی‌تواند قرارداد مجوز بهره‌برداری را به دیگری واگذار کند. به نظر می‌رسد در بیشتر قراردادهای مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری، شخصیت و اعتبار مجوزگیرنده اهمیت زیادی داشته باشد چون مجوزدهنده در حال انعقاد قرارداد با شخصی است که به نوعی، سرنوشت حقوق مالکیت فکری خود را به دست وی می‌سپرد و طبیعی است که ویژگی‌های چنین شخصی برایش اهمیت داشته باشد. همچنان که برخی نویسندگان درزمینهٔ قراردادهای بهره‌برداری از حق مؤلف یادآور شده‌اند، در غالب این قراردادها، شخصیت طرف اهمیت اساسی دارد و با ورشکسته شدن مجوزگیرنده، به دلیل ممنوعیت وی از تصرف اموال و مداخله در امور مالی خود، قرارداد را باید منفسخ تلقی کنیم (محمدی، ۱۳۸۷: ۱۶۸). درنتیجه، امکان انتقال به شخص ثالث وجود نخواهد داشت. قراردادهای حق مؤلف از باب مثال ذکر شد و می‌توان گفت در سایر قراردادهای بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری نیز شخصیت مجوزگیرنده اهمیت اساسی دارد. همان‌طور که به درستی گفته شده است اکثر قراردادهای مجوز بهره‌برداری، مشتمل بر شرط مذکور است و مجوزدهنده، اذن در بهره‌برداری را فقط به اشخاص خاصی بر مبنای قابل اعتماد بودن، کیفیت کار و اعتبار آن‌ها اعطا می‌کند (Beckmans, 2026: 13)؛ نتیجه اینکه، جز در صورت وجود دلیل مخالف، مدیر تصفیه مجوزگیرنده حق انتقال قرارداد را به شخص ثالث ندارد.

مسئله مهم دیگری که در این زمینه قابل طرح است به لزوم بررسی نوع قرارداد مجوز بهره‌برداری از حیث انحصار مربوط می‌شود (شریفی‌رنانی، ۱۳۹۱: ۸۶). به نظر نگارندگان، در صورت انحصاری بودن قرارداد مجوز بهره‌برداری، امکان انتقال آن به شخص ثالث منتفی است چون این ویژگی، از اعتماد کامل مجوزدهنده به مجوزگیرنده و اتکای به خصوصیات و اعتبار او در هنگام انعقاد قرارداد حکایت می‌کند. بنابراین، در این نوع قراردادها نیز می‌توانیم به این نظر قائل شویم که مدیر تصفیه حق انتقال قرارداد را به شخص ثالث ندارد. با توجه به آنچه گفته شد، ورشکستگی مجوزگیرنده به‌خودی‌خود نمی‌تواند دلیل بر انحلال قرارداد مجوز بهره‌برداری باشد. مگر اینکه مجوز انحصاری باشد و یا در ضمن قرارداد، انتقال به ثالث ممنوع اعلام شده باشد. البته شاید بتوان از این هم می‌توانیم فراتر رویم و با عنایت به مطالبی که در بالا بیان کردیم و اصل را در قراردادهای مجوز بهره‌برداری، اعم از انحصاری و غیر انحصاری، مهم بودن شخصیت مجوزگیرنده

دانستیم، ورشکستگی وی را، جز در صورت وجود دلیل مخالف، موجب انحلال قرارداد بدانیم.

موضوع دیگر قابل طرح در مورد ورشکستگی مجوزگیرنده این است که ناتوانی وی از پرداخت حق امتیازهای بعدی و عدم وفای به عهد، نقض قرارداد محسوب می‌شود و موجد حق فسخ قرارداد برای مجوزدهنده است. توضیح اینکه غالباً در قرارداد مجوز بهره‌برداری، مجوزگیرنده تعهد می‌کند که مبلغی را به مجوزدهنده بپردازد و همان‌طور که به درستی اشاره شده است، پرداخت حق امتیاز به‌عنوان عوض بهره‌برداری از حق مالکیت فکری دیگری، به‌عنوان مهم‌ترین مسئله اقتصادی در قراردادهای مجوز بهره‌برداری محسوب می‌شود (شریفی‌رنانی، ۱۳۹۱: ۵۶). بنابراین، با فرض عدم انحلال قرارداد، چون نقض عهد صورت گرفته است، مدیر تصفیه می‌تواند نسبت به بقا یا فسخ قرارداد تصمیم بگیرد. مسلم است که در اتخاذ تصمیم مناسب، منافع طلبکاران باید مدنظر قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

با ورشکستگی یکی از طرفین قرارداد مجوز بهره‌برداری حقوق مالکیت فکری که نتیجه آن، ممنوعیت شخص ورشکسته از تصرف در اموال و انجام امور مالی خود است، مسئله تعیین تکلیف این نوع قراردادها که از اهمیت زیادی برخوردار است مطرح می‌شود. اهمیت این قراردادها به دلیل مستمر بودن آن‌ها است: به موجب قرارداد مجوز بهره‌برداری طرفین تعهداتی بر عهده دارند که باید آن‌ها را در طول زمان ایفا کنند. در حقوق آمریکا احکام خاص و واضحی برای ورشکستگی مجوزدهنده و مجوزگیرنده مقرر شده است. ورشکستگی مجوزدهنده به‌عنوان دارنده حقوق مالکیت فکری، به مدیر تصفیه اجازه می‌دهد، با در نظر گرفتن مصالح، قرارداد را بپذیرد یا رد کند. در صورت پذیرش قرارداد، طرفین مانند قبل، به اجرای تعهدات خود ادامه خواهند داد. رد قرارداد توسط مدیر تصفیه، دو گزینه رد قرارداد و اقامه دعوای نقض یا پذیرش قرارداد را در اختیار مجوزگیرنده قرار می‌دهد. در فرض اخیر، مجوزگیرنده نمی‌تواند اجرای تعهدات فرعی مجوزدهنده از قبیل پشتیبانی فنی را خواستار شود.

در حقوق انگلیس مقررات مشابهی وجود دارد و مدیر تصفیه در مورد ادامه یا خاتمه قرارداد مجوز بهره‌برداری تصمیم می‌گیرد. هرگاه از نظر مدیر تصفیه، قرارداد جزء اموالی باشد که از جهت لزوم صرف هزینه‌هایی مانند هزینه اقامه دعوای نقض حقوق مالکیت فکری نگهداری آن‌ها مستلزم مشقت برای مجوزدهنده ورشکسته است، وی می‌تواند آن را رد کند. در این صورت مجوزگیرنده حق دارد از دو گزینه باقی ماندن یا خاتمه حقوق ناشی از قرارداد یکی را انتخاب کند. در حقوق ایران، مدیر تصفیه با اولویت قائل

شدن برای منافع طلبکاران، تصمیم مناسب راجع‌به بقا یا خاتمه قرارداد را اتخاذ خواهد کرد. ورشکستگی مجوزدهنده در قرارداد بهره‌برداری از علامت تجاری، به دلیل لزوم نظارت مجوزدهنده بر کیفیت محصولات تولیدشده تحت مجوز، از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است. در این زمینه، مدیر تصفیه می‌تواند قرارداد را حفظ کند و با استفاده از تخصص اشخاص خبره، نظارت را انجام دهد.

ورشکستگی مجوزگیرنده در قرارداد انحصاری بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری موجب انحلال آن می‌شود زیرا مطابق قرارداد، فقط مجوزگیرنده حق بهره‌برداری از حقوق موضوع قرارداد را دارد. افزون بر این، تردیدی نیست که در مجوزهای انحصاری، شخصیت مجوزگیرنده علت عمده عقد است. به نظر می‌رسد قراردادهای غیرانحصاری بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری نیز قائم به شخص هستند و ورشکستگی مجوزگیرنده انحلال آن‌ها را در پی دارد چون درهرحال، دارنده حقوق مالکیت فکری، سرنوشت دارایی‌های خود را به دست مجوزگیرنده می‌سپرد و منطقی است که ویژگی‌های وی برایش اهمیت داشته باشد. در عین حال، اگر خلاف این امر اثبات شود و انتقال قرارداد منع نشده باشد، امکان واگذاری قرارداد به شخص ثالث توسط مدیر تصفیه وجود خواهد داشت. با توجه به مطالب گفته شده، پیشنهاد می‌شود، با بهره‌گیری از قوانین کشورهای آمریکا و انگلیس، موادی از قانون تجارت یا قوانین خاص حقوق مالکیت فکری ایران به موضوع ورشکستگی طرفین قراردادهای مجوز بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری اختصاص یابد و تکلیف این قراردادها در هر مورد به وضوح بیان شود.

فهرست منابع

اسکینی، ربیعا (۱۳۸۹). **حقوق تجارت: ورشکستگی و تصفیه امور ورشکسته**، تهران:سمت.

بختیاروند، مصطفی و برادران سنجدک، حمید، (۱۳۹۴)، «قرارداد مجوز بهره‌برداری انحصاری از حقوق مالکیت صنعتی»، **مطالعات حقوقی**، دوره ۷، شماره ۳.

شریفی‌رنانی، مریم (۱۳۹۱). **مسئولیت قراردادی ناشی از نقض قراردادهای لیسانس در حقوق مالکیت صنعتی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری دانشگاه قم.

محمدی، پژمان (۱۳۸۷). «ماهیت و اثر قراردادهای بهره‌برداری از حقوق مؤلف»، **مدرس علوم انسانی**، شماره ۱۲.

قانون اعسار ۱۳۱۳.

قانون آیین دادرسی مدنی ایران.

قانون تجارت ایران.

قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ۱۳۸۶.

قانون حمایت از مالکیت صنعتی ۱۴۰۳.

قانون مدنی ایران.

لایحه مالکیت ادبی و هنری ۱۳۹۵.

Reference

Ash, Karen Artz, Bret J, Danow, Rosenman, Katten, 2004, Reducing the Effects of Bankruptcy, Mnaging Intellectual Property, Iss. 141, pp. 1-7, available at: https://katten.com/files/21432_Reducing%20the%20Effects%20of%20Licensing%20Bankruptcy.pdf (last visited: 628/2026).

Baumgartner, Alexandra, 1996, The Effect of Bankruptcy on Executory Contracts in General and on Licensing Agreements of Intellectual Property in Particular, LLM Theses and Essays. 148,https://digitalcommons.law.uga.edu/stu_llm/148.

Beckmans, Cedric, 2026, License agreements (and IPR) in the perspective of bankruptcy proceedings, available at: https://les-benelux.org/wp-content/uploads/2026/01/Berckmans-20260128-License-agreements-and-IPR-in-the-perspective-of-bankruptcy-proceedings-LES-Benelux-1.pdf (last visited: 6/28/2026).

Business Recover Services, 2021, A Guide to Insolvency Terminology and Procedure, available at: https://www.pwc.co.uk/assets/pdf/insolvency-in-brief.pdf (last visited: 6/28/2026).

Calame, Thierry et al, 2014, IP Licensing and Insolvency, available at: **https://www.aippi.fr/upload/Totonto2014/sumrep241english.pdf** (last visited: 6/28/2026).

Cheung, Winsome, Wu, Erica, Pietsch, Inga, 2024, How insolvency laws impact IP licences, available at: https://www.cov.com/-/media/files/corporate/publications/2024/11/how-insolvency-laws-impact-ip-licences.pdf (last visited: 6/28/2026).

Classen, H Ward, 2017, A Practical Guide to Software Licensing for Licensees and Licensors, 6th ed, ABA Business Law Section.

Garner, Bryan A (editor in chief), 2009, Black's Law Dictionary, 9th ed, West.

Hamano, Yumico, 2018, **Licensing: Licensor and Licensee Perspectives**, available at: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/aspac/en/wipo_ttos_kul_18/wipo_ttos_kul_18_p13.pdf (last visited:6/28/2026).

https://www.gov.uk/government/publications/guide-to-bankruptcy/guide-to-bankruptcy (last visited:

6/22/2026).
https://www.pinsentmasons.com/out-law/news/insolvency-of-software-sub-licensor-did-not-end-firms-rights-of-use-under-that-licence-rules-high-court
Kasdan, Michael J, 2020, IP License Agreements: Change of Corporate Control and Bankruptcy Issues, Lexis Practice Advisor. Available at: https://www.wiggin.com/wp-content/uploads/2020/07/IP-License-Agreements-Change-of-Corporate-Control-and-Bankruptcy-Issues.pdf (last visited: 6/28/2026).
Menell,Peter S, 2007, Bankruptcy Treatment of Intellectual Property Assets, Berkeley Technlogy Law Journal, v. 22, pp. 733-823.
Queen Mary University, 2021, Licensing IP, available at: https://www.qmul.ac.uk/qlegal/media/qlegal/docs/Licensing-Your-Intellectual-Property-Rights.pdf (last visited: 6/28/2026).
Ruff, Deborah, Byrt, Sarah, Consantin, Rehaag, 2009, Help! My Licensor/Licensee Has Gone Insolvent – What Can I Do? Available at: https://www.mayerbrown.com/public_docs/09-16-09_ip_webinar_insolvent.pdf (last visited: 6/28/2026).
UK Intellectual Property Office, 2014, Licensing IP, available at: https://www.gov.uk/guidance/licensing-intellectual-property (last visited: 6/28/2026)
Wang, Kenny, KS, 2023, Intellectual Property Licensing, The Law Society of Hong Kong.
U.K Insolvency Act of 1986.
U.S Bankruptcy Code of 1978.